

A MÓRA FERENC MÚZEUM

ÉVKÖNYVE

1960—1962

SZEGED, 1962

JAHRBUCH DES FERENC MÓRA MUSEUMS, SZEGED (UNGARN)
LES ANNALES DU MUSÉE FERENC MÓRA, SZEGED (HONGRIE)
ЕЖЕГОДНИК МУЗЕЯ ИМ. ФЕРЕНЦ МОРА, СЕГЕД (ВЕНГРИЯ)

Szerkeszti:

Bálint Alajos

NÉPVÁNDORLÁSKORI TELEPNYOMOK BOKROS HATÁRÁBAN

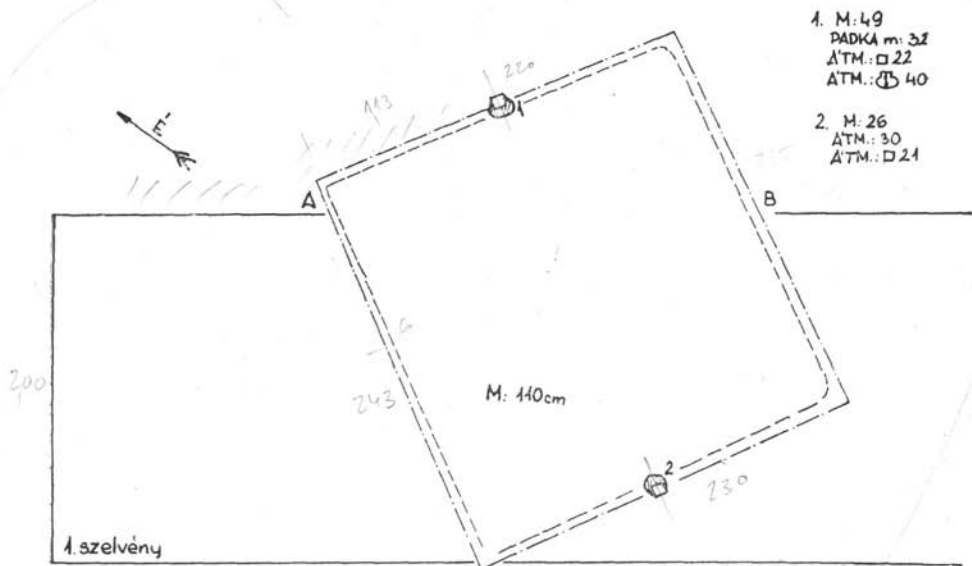
A Csongrád melletti Bokros község határában, építkezés közben csontvázakat és edénytöredékeket találtak. A lelőhely a Fehérkereszt nevű autóbuszmegálló közelében, egy kis, homok talajú dombháton fekszik. Három napos hitelesítő ásatásunk során népvándorlaskori település nyomokra bukkantunk. A már említett csontvázakat — 3 sírt — a munkások szétdúlták, bemondás szerint, megközelítőleg Ny—K irányítású, háton fekvő, nyújtott vázak voltak, mindegyik koponyája mellett egy-egy edénnyel. A vázak helyét megközelítő pontossággal megjelölték. A 2.—3. sír egy népvándorlaskori cserepekkal datálható nagyobb gödörkomplexum (?) fölé nyúlt. Innen származik egy szürke, durva munkálású, vastag, félköríves bográcsfűl töredéke (I. 8).

Az építkezések miatt megkezdett homokbánya keleti oldalán 10×2 méteres szelvényt ástunk, hogy a települenségeket hitelesítsük. A szelvényből 30 cm mélységen alul népvándorlaskori edénytöredékek kerültek elő. Déli végén, a homoktalajban pontosan el nem határolható beásás nyomai látszóttak. Északi végén, 70 cm mélyen, szögletes alaprajzú objektum rajzolódott ki. Az objektum megközelítőleg négyzet alakú, tengelyének irányítása K—Ny. (1—2. ábra). Két végén egy-egy nagyméretű cölöplyuk mélyedt a padlósínt alá. A két cölöplyukon belül ki lehetett bontani a beleállított, megközelítőleg négyzetes metszetű, lefelé hegyesedő ágasfa lenyomatát. Padlója kevésbé letaposott, sárga agyag. Kerámiatöredékeket zömmel a 30—70 cm mélységben találtunk, a padlósínt csak néhány, a fentiekkel jellegében megegyező töredék és néhány állatsont töredék feküdt. Az objektum DK-i sarkában, 70 cm mélyen, kettőskúp alakú, kettős hullámvonaldíszű, sárgásbarna, igen finom kidolgozású, 3,7 cm átmérőjű orsógomb feküdt (I. 7). A keleti végén levő cölöplyukkal egyvonalban, több halványabb kerek elszíneződés is látszott, ezek azonban a sárga agyagba csak 1—2 cm-re süllyedtek. Pontosán kibontani nem lehetett, mert a felsőbb homokos szintben sem színben, sem összetételben nem váltak el a környező talajrétegektől.

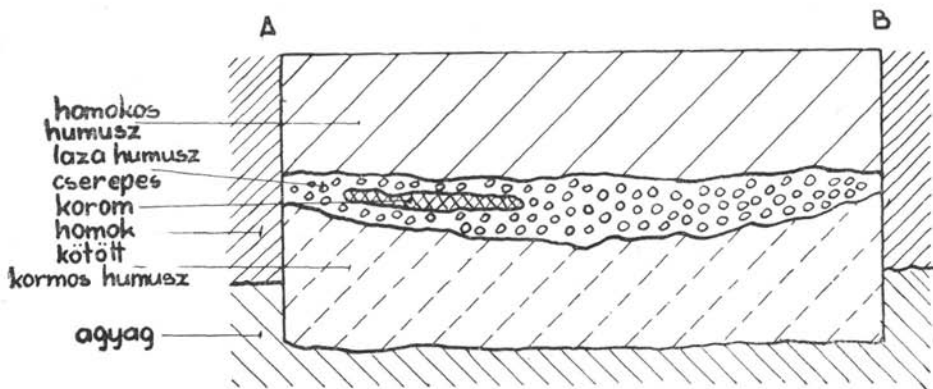
Feltételezhető, hogy két végén, két nagy gerendával tartott nyeregtetős, földbe ástott ház (?) vagy verem (?) nyomaira bukkantunk, melynek padlósíntje a mai talajfelszíntől 110 cm mélységben van. Úgy látszik, az objektum beomlása után a bemélyedést szemétdömrnek használták, erre utalnak a felsőbb rétegekben talált cseréptöredékek.

A népvándorlaskor középső szakaszával foglalkozó szakirodalom általában nem említ településekre vonatkozó konkrét adatokat.

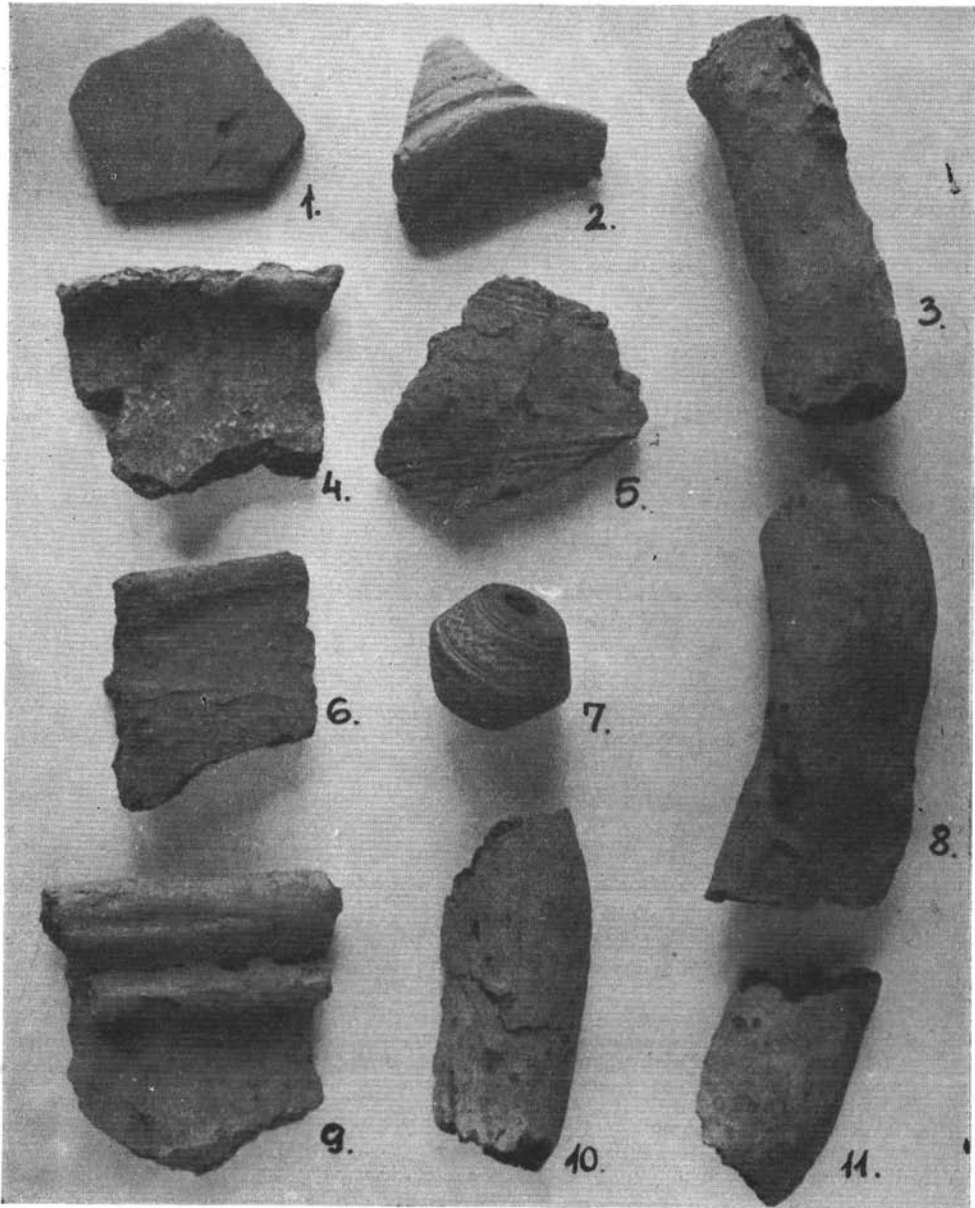
Adatközlésünkkel szeretnők felhívni a figyelmet a múzeumok raktáraiban lapangó, feltehetőleg idetartozó, de általában szármatakorinak meghatározott emlék-

BOKROS-FEHÉRKERESZT H/4 alaprajz

BOKROS-FEHÉRKERESZT
Δ-B metszet

Bokros-Febérkereszt
(cca 1 : 2)

anyagra. Ezen az alapon, rendszeres ásatások során, mód adódik a kor településviszonyainak részletekbe menő vizsgálatára.

Az objektum belsejéből előkerült leletanyag zömét a durva, rosszul égetett, vastag falú, meglehetősen nagyméretű, ún. házikerámia töredékei alkotják. Ez az anyag eléggé jellegtelen, korhatározásra nem alkalmas, általánosan előfordul az őskortól a népvándorlás kora végéig. A peremek egyenesek, vagy enyhén kifelé hajlók (I. 6). Egy peremtöredék ujbbenomással tagolt (I. 4). Jellegzetesebbnek mondható egy, a kissé kihajló perem alatt futó vízszintes, plasztikus bordával ellátott nagyobb fazék töredéke (I. 9), valamint a durva vastag bográcsfülek (I. 3, 10, 11). Utóbbiak csoportjába tartozik egy, szórványként már ismertetett előkerült töredék is, amely a sírok alatti gödrök területéről származik (I. 8).

Hasonló fülképzésű edény került elő a szeged-kúndombi temető 44. sírjából (1. kép).¹ A sírban az edényen kívül bronz boglárpárt, dinnyemaggyöngyöket, vaskest és egy zeg-zug mintájú, kettőskúpos orsógombot is letek. Az orsógomb technikában és díszítésben megegyezik a Bokroson találttal. Az ilyen jellegű leletegyüttes a későavar temetők jellegzetes emlékanyagát idézi.²

A telepről előkerült bográcsfülek, valamint az ujbbenomással tagolt edényperemtöredék igen hasonlítanak a Szőreg—B temető területéről előkerült bográcshez. A temető sírjai a későavar időszakba tartoznak. Sajnos, a lelet előkerülésének körülményeit nem ismerjük, maga a tárgy is elveszett, csak a fényképnegatív őrződött meg a szegedi múzeumban³ (2. kép).

A plasztikus bordával díszített edényperemtöredék technikai hasonlóját a Szeged-Makkoserdő temető 199. sírjában,⁴ valamint a Deszk—N temető 5. sírjában találjuk meg.⁵ Csallány ezeket a típusokat a korai avar időszak leleteihez köti.⁶ Megállapítja, hogy a későavar (griffes indás) csoportban ezek a formák, egy eset kivételével, nem ismeretesek. Megállapításai természetesen a temetők anyagára vonatkoznak. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy az ilyen díszítési mód, bizonyos változatokban az őskortól kezdve kimutatható.

A későavar kerámiával részletesebben Horváth Tibor foglalkozott.⁷ Három fő csoportra osztja az edényeket. A durva munkálású házikerámiáról már szólottunk. Egy töredék azonban finom megmunkálású és a sárga, vagy sárgásbarna edényekre emlékeztet. Igen finoman iszapolt, vékonyfalú, barnássárga, jó égetésű töredék (I. 1). Technikailag, színbelileg rokon akár a győri,⁸ akár a kúndombi edényekkel.⁹ Ezek a kerámiaformák kizárólag avar temetőkben fordulnak elő, jellegzetesen az avar népesség emlékanyagához tartoznak.¹⁰

¹ Szegedi Móra Ferenc Múzeum Ltsz. 53. I. 136/a.

² Csallány Dezső: A Deszk—D számú temető avar sírjai. A. É. 1943.

³ Szegedi Móra Ferenc Múzeum fotoleltára Ltsz. 1129—30. vö. Höllrigl József: Árpád-kori keramikánk. A. É. 1932—33. 91. p. 29. kép. 2. Móra közlése szerint az edény népvándorláskori temetőből való, az árpádkori bográcsok formai elődjének véli.

⁴ Csallány Dezső: Kora avarkori edények Magyarországon. Szeged, 1940. A Szegedi Városi Múzeum Kiadványai (V. 2). A tárgy a szegedi múzeumban van. Ltsz. 53. 31. 229.

⁵ Uo. (XV. 8).

⁶ Uo. 11. p.

⁷ Horváth Tibor: Az üllői és a kiskőrösi avar temető. AH. XIX.

⁸ Uo. (XLI. 8—11).

⁹ Szegedi múzeum anyaga.

¹⁰ Ugyancsak igen sok esetben találunk az avarkori kerámia anyagában bearcolt hullámvonal kötegekkel díszített edényeket. A lelőhelyen talált töredék (I. 5) talán egy ilyen díszű edényből származhat.

Horváth Tibor gepida eredetűnek tartott szürke edényeivel¹¹ hozhatjuk kapcsolatba az objektumból származó három szürke, jól iszapolt, korongolt edénytöredéket. Közülük kettő edényoldal töredék, egy pedig profilált fenékű edény fenék-töredéke (I. 2). Kétségtelenül idősebbnek látszanak az eddigieknél, de nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy az avarkori népesség igen sokszínű összetételű és azt sem,

Abb. 1. kép.
Kundomb, Grab 44. sír

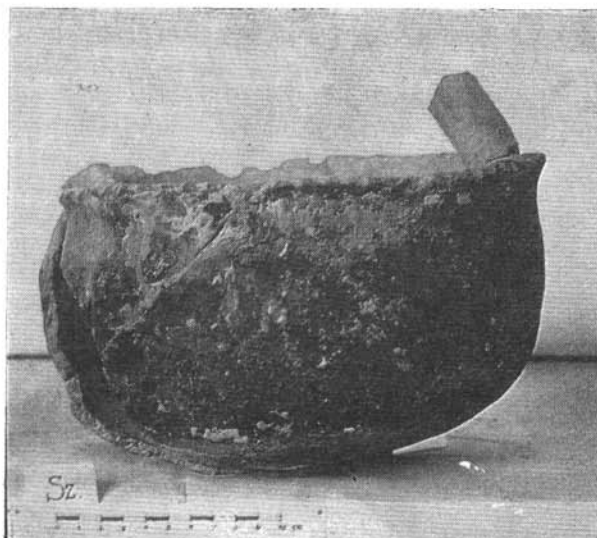

Abb. 2. kép. Szőreg B.

hogy egyes darabok, különösen a nagyobb értéket képviselő finomabb kerámia, meg lehetőségen hosszú életű lehetett ebben a korban.

Az eddigiek figyelembevételével megállapíthatjuk, hogy a telep a későavar időben használták. Megállapításunkat megerősíti az előkerült orsógomb kronológiai helyzete. Hasonlót ismerünk a kundombi temető 10. sírjából.¹² Itt kétoldalas csontfésű, vaskés, kis bronzkarika, valamint bevagdosott peremű durva agyagedény volt a sírban. A Kundomb 44. sír, leletegyüttesét fentebb már ismertettük. Horváth Tibor Üllőről és Kiskőrösről több darabot közöl.¹³ Üllőről a 46.¹⁴ és az 51. sírből,¹⁵ Kiskőrösről a 15.,¹⁶ 77.,¹⁷ 83.¹⁸ sírből. Ezekben a síregyüttesekben kerek boglárpárral, fülbevalóval, durva agyagedénnyel együtt került elő orsógomb. Ismerjük a típust a jánoshidai temető 140. sírjából is.¹⁹ A szerző a sírokat a VII–VIII. századra datálja,²⁰ sőt feltételezi, hogy az avarirtó hadjárat koráig használták a temetőt. Többek között megvan az ilyen orsógomb típus a homokméggyi temető 93, 98, 155,

¹¹ Horváth Tibor: i. m.

¹² Szegedi Múzeum Ltsz. 53. I. 16.

¹³ Horváth Tibor: i. m.

¹⁴ Uo. (II. 34).

¹⁵ Uo. (V. 20–21).

¹⁶ Uo. (XXV. 32).

¹⁷ Uo. (XXVIII. 8).

¹⁸ Uo. (XXVIII. 15).

¹⁹ Erdélyi István: A jánoshidai avarkori temető. Rég. füz. ser. II. I. 1958. (XXV. 10).

²⁰ Uo. 58. p.

156 sírjában is. Itt VII. századi jellegű leletekkel is volt együtt zeg-zug díszes orsógomb, a temető kora azonban, Ureczky Éva²¹ szerint, ez esetben is felnyúl a VIII. századba. Az eddigiekben csak kiragadott példákat ismertettünk lelettípusunk időrendje szempontjából.

Már Csallány Gábor megállapította,²² hogy a női sírok jellegzetes melléklete az orsókarika, vagy orsógomb. Amennyiben ezek díszítettek, a dísz körbefutó egyenes, hullám, vagy zeg-zug vonalakkból áll. Megfigyelte, hogy a díszített orsógombok inkább indás díszű veretekkel együtt fordulnak elő.

Csallány Dezső²³ határozottan megállapítja, hogy a korai avar orsókarikák mindig élesen elkülönülnek a késői, kettőskúpos orsógomb formáktól.

Osszegezőképpen tehát megállapíthatjuk, hogy a *Bokros-Fehérkereszt lelőhelyen feltárt objektum*, a belőle előkerült leletanyag alapján, a VIII. századra datálható és az *avarkori népességhez köthető*. Pontosabb kronológiai beosztása a kevés számú, nem eléggé jellegzetes emlékeanyag alapján, egyelőre nem végezhető el. A leletek közötti kevés korai forma, jellegzetesen későavar tárgyakkal együtt mutatkozik. A kérdéses leletanyag földbekerülésének *post quem*-jét a zeg-zug mintákkal díszített orsógomb meglehetősen pontosan rögzíti, mert a temetőkből előkerült hasonló példányok alapján kimutatható, hogy az ilyen jellegű tárgyak a VIII. század kezdete után lépnek fel.²⁴

Trogmayer Ottó

SIEDLUNGSPUREN AUS DER VÖLKERWANDERUNGSZEIT IM GEBIET VON BOKROS

(Zusammenfassung)

Innerhalb der Gemarkung der Gemeinde Bokros bei Csongrád wurde von uns eine beglaubigende Ausgrabung ausgeführt. Während der Ausgrabung gerieten wir auf die Spur eines Grubenhauses (?) oder einer Grube (?) mit einem Satteldach, das an beiden Enden von je zwei Balken gehalten wurde; das Bodenniveau dieser Grube befand sich in 110 cm Tiefe unter dem heutigen Niveau des Terrains. Nach dem Einsturz des Objektes scheint man die Vertiefung als Mistgrube benützt zu haben, hierauf weisen die in oberen Schichten gefundenen Beruchstücke von Scherben.

Auf Grund des Fundmaterials lässt sich feststellen, dass das auf dem Fundort von Bokros-Fehérkereszt aufgedeckte Objekt auf das VIII. Jh. datiert werden kann und an eine awarische Population zu knüpfen ist. Seine genauere chronologische Einteilung ist wegen der geringzahligen und nicht allzu charakteristischen Fundmaterials vorläufig nicht ausführbar. Unter den Fundstücken machen sich nur wenig frühe Formen mit charakteristischen spätawarischen Gegenständen vermischt bemerkbar. Das *post quem*, als dieses Fundmaterial in die Erde geraten ist, lässt sich mit dem zickzackigen Muster der darunter befindlichen Spindelknöpfe ziemlich genau fixieren, weil auf Grund analoger, in Friedhöfen gefundener Exemplare nachgewiesen werden kann, dass ähnlich aussehende Gegenstände nach dem Anfang des VIII. Jahrhunderts nicht mehr vorkommen.

Otto Trogmayer

²¹ Ureczky Éva: A homokmégy-halomi avar temető. Szakdolgozat. 1957. A leletek a Magyar Nemzeti Múzeumban vannak. Ltsz. 10/1936.

²² Csallány Gábor: Avarkori és IX—XIII. századi magyar leletek a szentesi múzeumban. Dolg. 1933—34. 223. p.

²³ Csallány Dezső: A Deszk-D számú temető avar sírjai. A. É. 1943. 165. p.

²⁴ Ezúton mondok köszönetet dr. Tary Lászlónak a feltárás során nyújtott segítségéért.